

Н66.Ч5.4
П68

Число. Січ. 17.

ВЫДАВНИЦТВО ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТА“
В УЖГОРОДѢ

ЧИСЛО 27—28.

Рідкісне
видання

==== ПРО =====

ХЛѢБОРОБСКѢ
СПОЛКИ
(ДРУЖЕСТВА)

1 9 2 3
КНИГОПЕЧАТНЯ ЮЛІЯ ФЕЛДЕШЯ В УЖГОРОДѢ.

ВЫДАВНИЦТВО ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТА“
В УЖГОРОДѢ

ЧИСЛО 27—28.

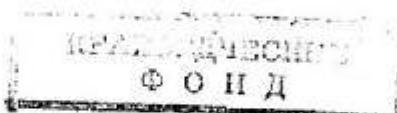
≡ ПРО ≡
**ХЛѢБОРОБСКѢ
СПОЛКИ**
(ДРУЖЕСТВА)

1906. Ч. 28/

НАПИСАВ: Е. Б.

* ЦѢНА З Кч. *

пер. 2009.

ЗАКАРПАТСЬКА
ДЕРЖАВНА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
м. Ужгород

Перевірено 19. 92 р.

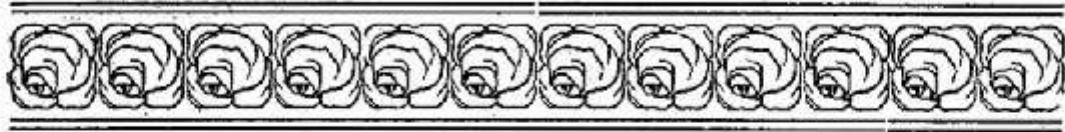
1

9

2

3

КНИГОПЕЧАТНЯ ЮЛІЯ ФЕЛДЕШІЯ В УЖГОРОДѢ.

ПРО ХЛЪБОРОБСКЪ СПОЛКИ. (ДРУЖЕСТВА).

До чого змагаються сполки?

Нужда — то сталый гость руського селянина; он од давна бореся за свое истноване. Куды не глянеш, всюды єму вѣтер в очи.

У селянина не е нѣколи гроша, ци то на закупно потрѣбноѣ господарскоѣ знадобы та на прикупно недостающого єму хлѣба, ци то на заплачене порціѣ. В потребѣ стаєся он жертвою несовѣстных лихваров, котръ позычають ему грошъ на великъ пожды. При закупнѣ ошукують селянина малъ мѣйскѣ крамарѣ та за позыченый грôш даютъ ему старый, безвартостный, часами зовсѣм непотрѣбный и дорогій товар. А сколько раз одпокутує крбаво селянин таку позычку? Лихвар, щобы одержати свої грошъ, зруйнує и цѣле газдовство. З таких примѣров селянськоѣ нужды мож списовати цѣлѣ книжки.

Не лучше селянинови при продажи ци то выбракованоѣ маржини, ци то тых рольных плодов, котръ збувають в газдовствѣ по цѣлорочнѣй мозольной праци. Малъ скупщики-купцѣ выхосновують селянина и при продажѣ та платять ему то, що им подобаєся, особливо коли селянин, потребуючи гроша, є примушеный продати.

Дуже тяжкѣ часы настали для малоземельных селян, од коли заведено по всѣх краях новѣтный способ газдованя, головно через хосноване рѣжных рольничих машин, штучных порохов (гнайдов), та меліорациї. За довго буlobы описовати обширно всѣ тѣ средства нового способу газдованя, але для поясненя подаме коротко добръ наслѣдки хоснованя найголовнѣйших средств. Всѣ средства та новѣтнѣ способы

газдованя змагаються до того, щоби управа ростин и взагалѣ ведене цѣлого господарства як найменше коштова, однак з другої сторони, щоби газдовство дало як найбільшій доходок. Рѣжнѣ машини рôльничѣ (паровѣ плуги, сївалки, молотѣльнѣ и п.) суть як раз таким средством, бо всяка праця ними виконана є красша чим ручна, о много дешевша (тунша) як кôньми, а найголовнѣйше, що заощаджує богато ручноѣ (людскоѣ) працѣ.

Знаєме, що ростина потребує до свого житя рѣжної поживы, котру побирає з землѣ; щоби та пожива ростинна в землі не вычерпалася, мусиме додавати є є в подобѣ стаєнного гною. Всѣ селяне господарили сотками рокôв не додаючи землі нич. Лиш кôлькадесьть рокôв тому назад ученѣ переконалися, що мож додати землі ростинної поживы в подобѣ штучных (робленых) порошкôв. При хоснаню порошкôв побольшився урожай два або и трь разы, а через то и доходок збoльшився.

Не менше важним средством доброго газдованя є меліорація або тревале удобреня поля ци сїножати. Богато неужиткôв маєме в кождом селѣ, богато мочароватого поля, на котре з весною и в осени навѣть зайти не мож. Всякѣ такѣ неужитки та мочары мож поправити-змеліоровати и тым способом зробити их урожайнymi.

Якій хосен має наш селянин з тих новых спо-собôв газдованя? Дотепер жадного, бо в обставинах, в яких он живе, не може навѣть его мати. Руській селянин не хоснue анѣ машин рôльничих, анѣ порошкôв штучных, вже про меліорацію не є що и згадовати. Але не єго вина в тõм. Машины рôльничѣ дорогѣ, оден селянин-газда, власник кôлькох угров не може сам купити якоїнебудь машину, бо она за дорога, а при малой скôлькости поля не може оплатитися. Уживане штучных порошкôв може мати аж тодѣ мѣсце, коли через ужите новых рôльничих машин, земля є належито оброблена, бо аж в тõм случаю дорогѣ штучнѣ порошки можуть вполнѣ оплатитися. Заведене меліораціѣ в селянских поодиноких

господарствах є майже немислиме. Меліорація (одводнене, наводнене поля) може быти тодъ хосенною, коли она буде переведена на цѣломъ просторѣ землѣ, котра потребує полѣпшеня. Селянин має звичайно порозметане свое поле в колькохъ кусникахъ, нераз далеко од себе oddаленыхъ. Навѣть въ случаю, если бы он перевѣв нпр. одводнене своего поля, то се єму богато не поможе, если поля сусѣднѣ з усѣхъ сторонъ не будуть ровночасно змеліорованы.

Здавалобы ся, що не є для селянина нѣякого поратунку и що то все, що ученѣ подають про новѣ способы газдовання, є призначене для пановъ, а не для нашого худобного селянина.

Не чудно, що въ такихъ обставинахъ живе наш селянин въ крайнїй нуждѣ и мусить тяжко працювати, щобы удержати свое газдовство та не запропастити кервавицѣ своихъ родичовъ. Доведеный до розпуки, покидає свою отцовщину и утѣкає въ чужѣ краї, въ которыхъ однакъ такожъ не знайде щасливої долї, лиш тяжку працю.

Дуже часто приходиться чути думку, що причиною селянської недолї є то, що селянин має за мало поля и що на маломъ клаптику землї не въ силѣ выкормити своеї родини. Така думка є лиш въ части оправдана. Правда, подѣл паньскої землї може причинитися до облекшения селянської долї, однакъ не на довго, особливо коли селяне будуть и на дальше придержоватися свого способу газдовання. Людей на землї щораз больше, а землї не прибыває; по подѣл паньскої землї прийшовбы по колькадесяти рокахъ такій самый стан, який видиме у нас нынѣ.

Длятого кождый, кому селянська доля та добро рôдного краю лежить на сердцю, повинен призадуматися надъ тымъ, чому нашему селянинови так зле живеся и чи не є на то нѣякого способу, щобы облекшити жите нашихъ селян.

Мимоволї приходить на думку звѣданї, чому въ иншихъ краяхъ, въ которыхъ є такожъ богато дробныхъ селянскихъ господарствъ, а земля не лучша чимъ въ нашомъ краю, живуть селяне въ достатку — добробытѣ?

Най нам послужить за примѣр даньскій, нѣмецкій, або найблизшій наш сусѣд, чеській селянин. Коли мы споглянеме на тѣ краї колька десять роков тому назад, то увидиме, что и в тамошних селян была та сама нужда и что им доскулькова та сама бѣда, що нынѣ нашему руському. Земля в тых краях не лучша од нашоѣ и тамошнѣ селяне мають менше землѣ як нашѣ. Примѣром в Чехах припадає пересѣчно на одну особу $1\frac{1}{4}$, коли у нас припадає $3\frac{1}{2}$ угра з цѣлого простору землѣ. В тых краях звернули однак на нужду селянина увагу люде, котрым добро селян лежало на сердцю и котрѣ добре знали, що од добробыту селян залежный добробыт и розвой цѣлого краю. Они хотѣли прийти з помочею селянам, змагалися проте познати причини тої недолѣ и прийшли до переконаня, що, попри брак освѣты, головною причиною селянської недолѣ є брак гроша, дорожнеча при закупнѣ всего, чого потребує газда в своїм господарствѣ, а з другої сторони дешевобѣсть р旤ничих плодов. Проте змагалися в том напрямѣ помочи селянам.

Першою працею было ширене освѣты серед селян. И видиме, що настали іншѣ часы; нынѣ треба до всего науки, бо без науки остаеме позаду інших, стаєме неосвѣчеными людьми и самѣ на том найбѣльше терпиме. И в р旤ництвѣ мусиме придати науки; позналисъме вже, що в послѣдніх десятках роков заведено новобѣльце средства газдованя; щоби зрозумѣти хосеннѣсть тих средств, мы мусиме самѣ бути освѣченѣ. Час нам покинути приповѣдку «так робив мой неньо та дѣд и було добре». Земля дорога, тому мусиме змагатится через придбаня освѣты научитися тих способов, якими мож осягнути як найбѣльше хосна з землѣ, бо інакше газдовство не оплачується. Що наука-освѣта є головним условіем добробыту селянина, о том повинен знати кождый розумный газда, бо лиш тодѣ зможе працювати з хосном для себе и для других.

Поширення освѣты помѣж селянами было у всѣх краях першим кроком до получения селянської не-

долѣ. Брак гроша, дорогѣ знаряды, и дешевоѣсть рѣльных продуктѣв, тѣ боляки селянскаго житя были у тых краях також усуненѣ. Але яким способом? Не думайме, що тым способом, що напр. позычено по одноким селянам грошѣ. Бо ци може змѣнити недолю загалу селян то, як в селѣ оден або два газды достануть выгѣдну позычку або зможуть закупити дешево потрѣбну им рѣч? Нѣ, не тому и не тым способом несено помочь селянам в тых краях, але тым, щобы селяне станули як одно велике товариство, оден гурт, з которым кождый мусить числится, ци то банк, ци то купець, который потребує рѣльных плодов, ци той, который продає потрѣбну селянам знадобу. Селяне прийшли в тых краях до пересвѣдченя, що если они згуртуються разом, лиш тодѣ зможуть оборонити належно свої права и як гурт-товариство користати з тых всѣх вигод, которым завдачують свое трѣвке истноване великѣ господарства. Згуртовавши до спôльноѣ працѣ, прогнали скоро злиднѣ з селянских хат, и почали жити в достатках.

»В единости сила« — то був клич селян в інших краях, котрѣ за колькадесять роков тому назад жили єще в таких обставинах, як наш руський селянин. Они згуртовалися, станули ворошно (спôльно) в оборонѣ своих прав; не оглядалися на нѣяку помочь, бо знали добре, що помочь, звѣдки бы она не прийшла, може бути лиш часовою. Свою власною працею и здобутем освѣты дойшли селяне культурных народов в коротком часѣ до добробыту. Нашѣ селяне всегда нарѣкають на свою бѣду, всѣх овбивяють задля того, а забивають о тѣм, що нѣхто им не поможет, як самѣ не зарадять тому лихови. Розцвѣт и достаток селянскаго господарства залежный только од нашої власної працѣ, од нашої власної помочи. Власна помочь, як се видиме у інших народов, можлива якраз через гуртованя селян, через закладаня спôлок. Такѣ сполки называються *коопераціи (дружество)*.

Спôлки мають через те таке значѣнє, бо своюю основою одповѣдають найбѣльше потребам селянина и можуть одвернути причины селянської нужды.

Они хоронять своих членов од всякого рода вызиску, при купнѣ, продажи и грошевых позычках, побольшают доходы селян, а проте даютъ можнѣсть перейти до новыхъ способовъ газдованя, до т. зв. интензивного способу. Подъ интензивнымъ способомъ газдованя разумѣемъ досконалу управу рѣлъ при помочи новѣтныхъ машинъ, хосноване штучныхъ порошкѣвъ, меліорації, перемѣну пасовискъ на орнѣ поля и п.

Спѣлки причиняються отже до материальнаго добробыту селянъ. Достатокъ у селянъ дає имъ спроможнѣсть дбати бѣльше про свою освѣту. Проте видимъ у іншихъ народовъ, що поширене спѣлкового руху помѣжъ селянами мало за наслѣдокъ и поширене освѣты. Спѣлки мають впливъ на вдачу селянъ, на ихъ захованнѣ, зближують людей до себе та прилучують до ворошноѣ працѣ.

Одною з найголовнѣйшихъ користей, якѣ дають спѣлки селянамъ є те, що селяне полученѣ въ спѣлки можуть як одна велика громада ставати всегда въ обронѣ своихъ правъ. Всѣ станы, фабриканти, роботники, урядники, однимъ словомъ всѣ люде, которыхъ лучать спѣльнѣ дѣла, гуртуються разомъ, щобы оборонити свої права передъ численными ворогами, якѣ має кождый станъ. Тымъ бѣльше селяне, котрѣ суть чиально майже въ кождомъ краю найсильнѣйшимъ станомъ, мусить творити сильнѣ организації-громады, которими можуть оборонитися одъ всѣхъ своихъ вороговъ, а при тѣмъ поднести свой добробытъ. Безсильный буде селянинъ, коли буде виступати якъ одиниця, коли тымчасомъ всѣ іншѣ станы гуртуються.

Въ той книжочцѣ хочеме обширнѣйше написати про тѣ спѣлки, якъ средство двигненя нашихъ селянъ з недолѣ, обзнакомити читачовъ з рѣжными родами спѣлокъ та вказати на тѣ хосна, якѣ можуть мати селяне з спѣлокъ.

Мы не будеме описовати способу закладаня и веденя поодинокихъ родовъ спѣлокъ, бо на се требабы особноѣ книжочки для кождого роду. Вкажеме лиш загально на користи, якѣ дають поодинокѣ роды спѣлокъ. Докладнѣ информації та поученя, якъ треба

поступати при закладаню спôлок, може подати наше товариство »Просвѣта« або Краевый Кооперативный союз в Ужгородѣ, котрый обєднует всѣ спôлки на Подкарпатской Руси. Цѣлею той книжочки не є поучене про ведене дружеств, але змагане звернути увагу наших селян на ту важну, а так дуже занедбану справу в господарском житю селян в нашом kraю.

Под конец того уступу мусиме додати, що господарскѣ спôлки розвинулися дуже скоро и причинилися до пôднесеня добробыту якраз в таких краях, в которых седяне суть переважно дрôбнѣ власники (малоземельнѣ), т. є. такѣ, в которых переважають дрôбнѣ селянськѣ газдовства, як се є и у нашом kraю. Та обставина свѣдчить найлучше, що основуване спôлки було одиноким и найлучшим способом пôднесеня добробыту тих крайôв.

Проте и наш руській селянин повинен брати собѣ примѣр з тых крайôв, як з Нѣмеччины, Данії, Чехії, Швайцарії, покинути зневѣру и згуртовавшияся станути до борьбы, котра буде для него певно успѣшною.

Роды господарских спôлок.

Одповѣдно до рѣжных недомагань селянського газдовства, вытворилися в тых краях, де спôлки суть уже поширенѣ, рѣжнѣ роды спôлок, котрѣ мають за задачу усунути причины лихого экономичного стану селянських газдовств. Тым способом повстали спôлки т. зв. позычково-щадничѣ, котрѣ мають за задачу селянам-членам спôлки давати в случаю потребы грошевѣ позычки, а з другої стороны можнобъ робити ощадности. Ишнѣ спôлки заосмотрюють селян потребною господарскою знадобою; повстали спôлки, котрѣ перепредують рôльнѣ плоды своихъ членов (т. зв. спôлки для збути), та тым способом усуваютъ несвойственных посередникôв, котрѣ всегда выхосновували селян. Того рода спôлки суть в захôдных краях дуже поширенѣ, а залежно од мѣсцевої потребы займаються они також переробкою рѣжных плодôв (сиро-

вины) на такѣе продукты, котрѣ выдержуютъ дальшу дорогу, а которыхъ бѣльше глядаютъ на торгу. И такъ въ Даніѣ суть особливо поширенѣ сполки молочарскѣ для перерѣбки молока на масло и сир, сполки для збути худобы и мяса з сполковоѣ рѣзни, въ Нѣмеччинѣ та Італіѣ сполки для перерѣбки овочоб, ягд, сполки винярскѣ. Можуть быти також сполки для збираня и выхоснованя лѣкарских ростин; сполки для деревного промыслу, кошикарскѣ и п.

Од чого належитъ зачати гуртоване селян въ сполки? Безъ гроша не можъ нѣчого вдѣяти, кождый з насъ знає, якъ тяжко нынѣ роздобыти гроша. Банки та рѣжнѣ касы не радо дають позычки (дають грошъ на вѣру), если не видять доброго забезпеченя; а якъ тяжко позычити грошъ одъ лихвароб, то вже и не згадовати. Куда не повернешся, грошей треба, бо нѣякоѣ працѣ безъ гроша не зачнеш; якъ найдеся капиталъ (грошѣ), то тодѣ можъ зачати вже всяку роботу, ци то торговлю, ци промисл, ци щонебудь иншого. Кождый проте зрозуміє, що починаючи гуртоване селян въ сполки, треба зачати одъ такихъ сполок, при помочи якихъ можъ роздобыти потрѣбнѣ грошѣ. Такими сполками суть

позычково-щадничѣ сполки.

Тому хочеме обширнѣйше описати того рода сполки, щоби познайомити нашихъ читачоб з головными зasadами, на якихъ тѣ сполки основуються.

Кождый звѣдає, якъ мають быти такѣе сполки урядженї, щоби одповѣдали своїй задачи. На томъ мѣсци треба зазначити, що позычково-щадничѣ сполки мають на цѣли усунути одну з головныхъ причин селянськоѣ недолѣ — а саме бракъ гроша. Звѣстно, що нашѣ селяне потребують кредиту (позычки), головно на короткій часъ для закупна настѣня, знарядоб, худобы, а при томъ вигодною. Підъ вигоднымъ кредитомъ розумѣємо такій кредит, котрый не обтяжує надто сельского газдовства, іншими словами з малыми ратами, низкимъ пожедомъ та безъ коштоб. Позычково-

щадничѣ спôлки в рѣжныхъ краяхъ мають якраз за головну задачу давати своѣмъ членамъ выгôдный кредит.

Першимъ краемъ, де повстали такѣ спôлки, є Нѣмеччина. Спôлки называють тамъ »Райфайзенками« од назвиска чоловѣка, котрый выдумавъ спосôб ихъ закладанія*); они почали розвыватися якраз въ тыхъ околицяхъ, де населене селянске було найбóльше худобне и занедбане. Въ скоромъ часѣ поширилися помѣжъ селянами въ цѣлой Нѣмеччинѣ та перенеслися до іншихъ крайбовъ.

Въ Чехахъ суть Райфайзенки такожъ дуже поширенѣ пôдъ назвою »Кампеличок«, а то по назвиску чоловѣка, котрый першій давъ почин до засновованія позычково-щадничихъ спôлокъ въ Чехахъ.**)

Добрый примѣръ, се всегда найлучшій учитель, тому пригляняться, якъ засновувавъ такѣ спôлки Райфайзенъ и на якихъ основахъ опираються тѣ спôлки.

Праця его була з початку дуже тяжка; мало-освѣченый народъ ему недовѣрявъ, такъ що довгѣ лѣта працювавъ Райфайзенъ въ той спосôбъ, що поучовавъ селянъ та вказувавъ на тѣ хосна, якѣ селяне малибы, єсли бы разомъ держалися и гуртовалися. Ажъ по довшої освѣтнїй працѣ удалось Райфайзенови заложити спôлку, котра мала за задачу нести помôч худобнимъ селянамъ. З часомъ витворилася з тої спôлки позычково-щадничича спôлка з такими статутами (обовязуючими приписами), якѣ мы видиме нынѣ по всѣхъ того рода спôлкахъ. Конечною рѣчею є звернути увагу читача на тѣ головнѣ основы, на котрыхъ суть опертъ позычково-щадничѣ спôлки »Райфайзенки«, якъ такожъ на рѣжницѣ помѣжъ Райфайзенками та звичайными касами та банками, а тымъ самимъ и на хосен, якій з тихъ рѣжниць для нашого селянина выпливає.

Першою основою є самопомôч. Въ кождой громадѣ, хочбы найхудобнѣйшої, знайдуться люде, котрѣ мають грошѣ, а котрыхъ они не потребуютъ. Що дѣється з тими грошими? Оденъ щадить тяжко запрацьо-

*) Ихъ основатель Фридрихъ Райфайзенъ ур. 1818. р. бувъ старостою въ Гедеосдорфѣ въ Нѣмеччинѣ.

**) Др. Францъ К. Кампеликъ ур. 1808 р. бувъ лѣкаремъ въ Куклянахъ на Чехахъ. Померъ 1872. р.

ваный грōш так, що держить його в скрини без жадного хōсна; розумный чоловѣк так не зробить, але оддасть грошъ до касы-щадницъ и в том случаю прибыває ему пождами грошай. А сколько разов и таке нещастя случиться, що переховуванъ дома грошъ хтонебудь украде або грошъ згорять в разъ пожежи (огню). Одданий грōш до щадницъ всегда мож одержати, коли того потреба. Инишій знов не щадить гроша, не може его удержати, »грōш круглый та котиться«, и поволи выдасть на малъ рѣчи, без яких мôгбы обойтися. В щадници захоронивбы тъ грошъ; та не он оден мавбы з того хосен. Бо грошъ збиранъ в спôлцъ утворять великий капитал; тым капиталом може спôлка порятовати других людей в громадъ, даючи в потребъ позычки на низкъ пожды, та охоронити селян од вызиску несовѣстных лихварôв. Подвойний хосен в громадъ, — ощаджують их, другъ, котръ потребуютъ, достають позычки. На том якраз полягає та головна основа Райфейзенок »Самопомоч«, — що селяне одної громады своими властными силами взаимно собѣ помагают.

Спôлка »Райфайзенка« мусить быти добродѣйным товариством и тым рѣжнится од рѣжныхъ банкôв та лихварскихъ кас; она дає своему членови спроможнôсть позиченым грошем доробитися чого не будь, бо и раты малъ и пожды невеликъ; тымчасом коли лихваръ позичають селянинови грошъ нераз на такъ великъ пожды, що чистий доходъ з газдовства не принесе єму стôлько, щобы он мôг заплатити самъ пожды.

Другою основою позычково-щадничих спôлок є те, що всѣ члены такої спôлки ручать цѣлым своим майном за спôлку або іншими словами, що всѣ члены мають покрыти своим майном недобr спôлки на случай, коли спôлка такій недобr выказала и при том перестала істновати. На першій погляд та точка статута (обовязуючих приписов) спôлок »Райфайзенок« може викликати недовѣре у селян до такої спôлки та знеохочовати селян до закладаня Рай-

файзенок. Однак се несправедливый, неоправданный страх. Бо приглянъмсѧ лиш, як працюють такъ сплки. Вже статутом Райфайзенок установлено, що обсяг дѣяльности позычково-щадничоѣ сплки (дружества) е дуже малый и ограничуюся на одну громаду або двѣ меншѣ. Членами сплки суть селяне одного села, котрѣ себе добре знаютъ; управу сплки выбираютъ члены на загальних зборах, проте самъ члены мають спроможнѣсть дбати про те, щобы управа сплки орудовала майном сплки як найкрасше, и щобы выбранѣ члены управы були людьми честными та достойними довѣря. И певно, що коли в управѣ будуть люде честнѣ, не може бути мовы отом, щобы сплка не розвивалася або щобы попала в такій стан, що всѣ члены мусѣли бы покривати недобр сплки. В управѣ сплки суть люде назначенѣ членами, они орудують майном, удѣляють позычки, и певно не дадуть позычки селянинови, котрый своим поведенем не заслугує на довѣре; позычку може достати лиш такій член, котрый е честный и оберне позыченый грoш на хосенне дѣло.

Дехто подумае, що худобный селянин не може поратуватися в такої сплцѣ, бо управа, боячися, що он не оддастъ довгу, не схоче выставляти сплку на втраты. То мильна думка, бо если член сплки е худобный, але при том честный, працьовитый, у своих спбвгромадян в селѣ має довѣре, они знаютъ, що он оберне грoшъ на добре дѣло, то певно и найбoльше худобный одержить позычку. Позычаючій мусить подати всегда цѣль, на яку хоче грoшъ обернути, тож и тым способом управа може охороняти сплку перед втратами.

Райфайзенки суть реестрованѣ сплки; в таких сплках управа и надзираюча рада е одвѣчальна за свою працу, а тым самым мусить в першом рядѣ одвѣчати за якѣнебудь втраты сплки. Проте одвѣчальнѣсть управы сплки дає також запоруку, що сплка буде так господарити, щобы не наражовати своих членов на втраты.

Основа, що всѣ члены ручать своїм майном за

спôлку, мае іншу цѣль; а именно таку, щоби така спôлка, хотяй єї членами суть и худобнѣ селяне, представляла перед свѣтом велику грошеву силу, щоби до неї мали люде довѣре; в том случаю може спôлка легко достати кредит в якомнебудь банку на те, щоби роздѣлити позычками тѣ гроші помѣж своїх потребуючих членов. Тѣ знова, котрѣ складають до касы свої ощадности, мають до спôлки більше довѣря, если знають, що за ню ручать всї члены, та тому охотно складають в нїй свої ощадности.

Дальшою основою Райфайзенок е, що удѣлы суть дуже малѣ так, що и найбільше худобний чловѣк може статися членом спôлки та в потребѣ користати з позычкі.

Тою осноною рѣжняться Райфайзенки од всяких банків и кас, в которых удѣлы суть дуже високѣ так, що в таких банках можуть быти членами лиш богатѣ люде, коли тымчасом членом Райфайзенки може статися и найхудобнѣйший.

Зазначити треба, що членами спôлки можуть быти лиш селяне тої громады, в котрїй заосновано спôлку.

Всї члены управы Райфайзенок суть урядниками безплатными и выбираными. Платню може побирати лиш касіер и то не сталу, але в мѣру зиску. Та основа має також велике значѣнне, бо: кошта та веденя такої спôлки суть малѣ, так що и члены спôлки можуть доставати позычки на низшіх пождах, коли тымчасом в банках управа и всї урядники суть платнѣ; мусягь проте выдавать на ведене банку багато грошей. А звѣдки беруть тѣ гроші? Певно, що своїх не докладають, але беруть од людей великѣ пождах.

Ось такѣ то загальнѣ основы позычково-ощадничих спôлок. Они дають селянам не лиш матеріальну користь, але мають також и выховуюче значѣнне. Приучують селян-членов до самопомочи через самоуправу вышукують мимоволѣ способных людей помѣж селянством та причиняються до вышколеня их в веденю загальних справ, вытворяючи тым способом

помѣж селянами сильнѣ одиницѣ, котрѣ можуть повести всяку народну працю. Вкѣнци причиняються позычково-щадничѣ спблки до впоеня у людей духа ѿщадности, бо даютъ змогу селянам и найменшѣ сумы вкладати на щадничѣ книжочки, коли тымчашом винших касах то неможливе, а зо згляду на велике oddалене для селян не до переведеня.

З досвѣду видиме, що гого рода спблки причинилися в інших краях в короткому часѣ до пôнесеня хлѣборобскаго стану. Нѣмеччина має нынѣ понад 32.000 Райфайзенок, обеднаных в 38 союзах. Чехи мали в 1918 р. 3705, Угорщина в 1913 р. 3153 Райфайзенок.

Тому то и нашѣ селяне не повиннѣ оставати в задѣ за іншими народами. Зрозумѣйме свое власне добро та закладайме по селах позычково-щадничѣ спблки. Тым способом принесеме власными силами помочь, можеме себе взаимно поратовати, та тым способом причинитися до пôнесеня господарскаго житя.

Спблки консумнѣ и для закупна господарскої знадобы.

Гуртоване селян в позычково-щадничѣ спблки має за цѣль прийти з грошовою помочею селянам та охоронити их од вызиску лихварб. Спблки для закупна мають натомѣсть за задачу прийти з помочею селянинови при закупнѣ всего, чого селянин в своїм газдовствѣ потребує. Спблки того рода суть у всѣх краях дуже поширенѣ пôд рѣжними назвами, як пр. сѣльско-споживчѣ товариства, товариства для закупна, рôльничѣ синдикаты, а у нас на Пôдкарпатской Руси пôд назвою потребительных дружеств.

Каждый добре знає, як вызискаютъ купцѣ селянина при закупнѣ ци то знарядб господарских, ци наслїдня; селянин залежный е всегда од купця и мусить платити за все таку цѣну, яку купець зажадає. Товар, який селянин купує, е в многих случаяхъ слено переплаченый, а при тôm злoѣ якости, або прямо

фалшований. Але супроти того стану е селянин безрадний, так довго, як довго буде виступати на торзѣ як одиниця. Клич „в єдності сила“ мусить і в том случаю прийти селянам з помочею. Бо приглянемся близше тому, як нашъ селяне закуповують потрѣбнѣ им рѣчи. Оден газда потребує одну косу на цѣлый рѣк; на закупно тої косы иде два або три разы до мѣста (вароша), торгується з купцем, а вкінці купець пхает ему маловартну косу за дорогѣ грошѣ. В одному селѣ не лиш оден, але кѣлька десять або кѣлька сот газд в потребують косы: Представме собѣ, як буде числитися з селянином купець, коли той прийде купити для цѣлого села 150 кос? В том случаю може селянин зажадати товару, який видається ему найлучший, а в браку такого замовити просто в фабрицѣ; и певно що фабрика на таке замовлене перешле добрий товар, при том много дешевшій як у купцьб в мѣстѣ. Подвайну користь з того має селянин, — менше заплатити и достане добру косу. Так маєся справа з кождою потребою селянина. Або возьмем наसъне; селянин потребує рѣчно кѣлька килограмб насањня льну, конопель, команицѣ, але цѣла громада потребує кѣлька сот килограмб. Пойде кождий газда з особна до мѣста за насањнем, то не досить, що багато часу на се тратити, але за дорогѣ грошѣ купити ще насањне безвартосне, занечищене або и кѣлькарочне. Спôльне замовленя цѣлої громади дає можність селянам купити добре, правдиве насањне у першорядних купцьб або плекательб насањня за тѣ самѣ грошѣ, не рѣдко и дешевше (тунше).

В кождом селѣ е у нас крамниця (бовт) з товарами щоденної потреби, звичайно в жидовских руках; купець в селѣ продає дуже дорого лихъ товари, якъ має на складѣ; а ци не гарно булобы, если бы в селѣ була спôлкова крамниця, ведена своїми людьми, котра спроваджовалаби найлучший товар и продавала его своїм членам по цѣнах закупна з малым прибавком?

Проте спôлки для закупна мають ту задачу, щоби селяне згуртованѣ в таких спôлках мали силу

боротися против рѣжнога рода вызиску в торговлѣ. Одному селянинови се неможливе, бо он выступає на торзѣ як одиниця, але гурт селян пр. з одного села творить вже силу, з котрою кождый купець мусить числится.

Спôлки для закупна, якъ повстали по иных краях, представляютъ нынѣ два роды спôлок. Всѣ спôлки для закупна стремлять до одної цѣли, але залежно од того, що они закуповують, мають дещо одмѣннѣ основы. Розрѣжняємо проте т. зв. рочдельскѣ спôлки и рѣльничѣ синдикаты. Рочдельскѣ спôлки суть споживчими товариствами т. е. такими, котрѣ закуповують для своих членов товарищеної потребы (цукор, соль, нафта, крупа, сѣрники, тютюн). Назва тих спôлок походить од мѣста Рочдель в Англіѣ, в котрому засновали (1843 р.) бѣднѣ ткачѣ першу споживчу спôлку, щобы в той способ охоронити себе и свої родини од неминучої заглады. Головнѣ основы рочдельскої спôлки были слѣдуючѣ: Спôлка є товариством добровольно вступаючих членов; заряд веде сама спôлка без посторонних впливов. Паѣ (удѣлы) суть дуже малѣ, щобы кождый м旤г статися членом, а число паїв для одного члена є ограничене. Товар продаєся лиш за готовку по невисокої торгової цѣнѣ. Рѣчный хосен, якій дає спôлка, роздѣлюєся не посля паїв, як то є у всѣх банках ци касах, але посля торгу, якій кождый член за рѣк має; той одержить бóльше з загального зиску, хто бóльше дав вторговати. То суть тѣ основы, котрѣ причинилися до значного поширеня рочдельских спôлок в Англії и цѣлой Европѣ. Англія мала в 1910 р. 1566 споживчих спôлок з 2,434.000 членами. Данія числила в 1910 р. 1200 споживчих спôлок. Чехи (без Словачини) мали в 1918. р. 577 спôлок з 278.754 членами.

Споживчѣ спôлки змагаються в першої мѣрѣ прийти з помочею своим членам. Не числить они на великий доход, так як кождый купець, тому то дають своим членам красшій товарь. Цѣлею спôлки не є лиш торговля и зароботок, як у приватных купцьов, они стараються також и о духовѣ потребы своих

членов. З розвоем споживчої спілки (крамницѣ) старається управа спілки о освѣту своїх членов, через закладане читалень, бібліотеки (книгозбірнѣ). Видиме отже, що спілки, попри задачу помагати матеріально своїм членам, мають також за цѣль заспокоювати духовѣ потреби своїх членов.

Другій рôд спілок для закупна — то рôльничѣ синдикаты. Задачею их доставляти своїм членам всякої роди потреби господарскѣ, як машини рôльничѣ, насѣння, порохи штучнѣ и пр. Суть то проте також спілки для закупна, лишь товарь, який они закуповують е дорозшій од товару щоденної потреби, а селяне его в меншой мѣрѣ потребують. Основы рôльничих синдикатов не рѣжняться дуже од основ рoчдельских спілок. Округ дѣланя є звичайно обмежений у обох родов на одну громаду, па є суть також невеликѣ и рѣжниця заходить в тому, що рôльничѣ синдикаты дають своїм членам товарѣ на борг, маючи одповѣдне забезпечене своїх грошей. Рôльничѣ синдикаты мають особливe значене тым, що можуть закуповувати господарскѣ потреби за зарукою их якости. При закупнї насѣння и штучных порошков мусимо звернути на ту обставину увагу. Поодинокому селянинови не заручить купець анѣ чистоты насѣння, єго вѣку, анѣ того, що штучнѣ порошки мѣстять в собѣ таку сколькость ростинної поживы, яку они повиннї мати. Се можливе до переведеня у спілок, коли они закуповують просто в фабрицѣ або великих торговцьов.

Всякого рода спілки для закупна мають можнoscь впливати на управильнене цѣн всяких продуктov, якѣ они потребують. Они можуть станути до борбы о цѣны навѣть з великими купецькими організаціями, котрѣ знов мають за задачу удержувати цѣны своїх товаров на користнїй висотѣ.

Не оден читач звѣдає: звѣдки взяти грошей на закупно товаров, коли удѣлы суть малѣ так, що з них не збереся великого капиталу? Одповѣдь на се дуже легка. Спілки для закупна товаров щоденної потреби (соль, нафта, сѣрники, крупа, тютюн) не по-

требують богато капиталу, бо оборот тых товаров є дуже скорый, так що одноразова позичка на початку заложеня спілки є вистарчаюча. Бóльше грошей треба спілкам для закупна рóльничих машин, штучных порохóв, насьня. Але и ту помóч дуже легка, коли селяне, зрозумéвши вагу гуртованя-кооперації, основали у себе позичково-щадничу спілку. Тé два роды спілок могутъ взаємно працювати, а то тым способом, що позичково-щаднича спілка удíює своим членам позички в потрéбной высотé на закупно ци то рóльничоѣ машины, ци насьня, але не выплачує грошей членам на руку, тóлько передає грошъ просто спілцѣ для закупна, а та спілка вже доставляє членови потрéбный товарь. Тым способом могутъ тé два роды спілок дуже добре доповнятисѧ, як се мы маєме примѣры в інших краях. При тóм обѣ спілки слѣдуютъ за своею задачею: одна освободити своего члена од лихварских позичок, а друга охоронити його од взыску несовѣстных купцьов и доставити як найлучшій товар. Як видиме, гуртоване-организація селян в спілки-кооперативы приносить селянам дуже великъ хосна и може в короткому часѣ причинитисѧ до поднесеня селянскаго стану.

Спілки для збути (продажи).

Описанъ дотепер два роды спілок, позичково-щадничї та спілки для закупна суть головными родами господарских товариств, а серед селян в інших краях найбóльше поширеными.

Не менше значéнє мають для селянина спілки для збути всяких господарских продуктóв, особливо в часах, коли цѣны господарских продуктóв при теперешних обставинах нагло упадаютъ. Селянин має з тої причины великъ втраты, и головно тому, що селяне не мають жадної организації, котра впливала бы на установлене цѣны господарских продуктов на торзѣ, як то має мѣсце у всѣх галузях промислу. Брак такої организації (товариства) дає ся одчувати

особливо в теперѣшнѣ часы, коли торговля не може повернути на правильну дорогу по свѣтовой вѣйнѣ.

Мы знаєме, що цѣны всяких товарів падуть, бо нѣхто не бажає собѣ того, щоби високѣ цѣни, якѣ повстали по свѣтовой вѣйнѣ, удержалися. Розумѣється, що і цѣни робльних продуктів мусить упасти; але коли цѣни всяких фабричных выробів падають постепенно, то цѣни робльних продуктів падуть нераз и до половины своеї дотеперѣшної вартости. Наслѣдком того селяне мають великѣ втраты; згадаймо лиш, колько втратили селяне на наглому спадѣ цѣн маржини. Причиною втрат є, як мы вже зазначили, те, що селяне виступают на торзѣ поодиноко, не знають, коли мож продати свої продукти як найлучше, не мають жадного впливу на цѣни робльних продуктів и з тої причини стаються жертвою наглих спадів цѣн на торзѣ. В промислѣ не наступили такї наглї змѣни и втраты, бо промисловцї суть організовані в товариства, котрї управильнюють цѣни на торзѣ так, що и мимо спаду цѣн они не мають жадних втрат.

Але приглянемся тому що и з іншої сторони. Колько то в нас живе по селах и малих мѣсточках жидов. А з чого? Оден закуповує у селян яйця та одпродує их гуртовникам з великим зиском, другій скуповує зерно, третій маржину, четвертий овочі, іншій знов дроб, и кождый з них заробляє на том грошѣ; та торговля є одиноким жерелом его доходу, а по колькох лѣтах стає он богатым чоловѣком, добробляє на праці нашого селянина. Звѣдаю вас, циж не лучше, щоби то робили селянські спілки (дружества) та щоби заробок лишався в спілках, а тым самим в руках членів-селян. Та се и не трудно перевести, только треба доброї волї та охочих людей до працї; в короткому часі може повстати в кождом селѣ спілка для збуту (продажи яєць, зерна и п.)

Як видиме, збут є також тою болячкою в житю селянина. Селянин не має анѣ належної освѣти анѣ часу, анѣ можности, щоби міг продавати свої продукти в таких мѣсяцях, де их потребують и де пла-

тять добрѣ цѣны; он примушеный продавати свої продукты в найблизшомъ мѣстечку та вдоволитися тою цѣною, яку єму купець дасть. Однокимъ способомъ, якій може прийти селянамъ з помочею, є сполучене продуцентовъ-селян (тыхъ, котрѣ выробляютъ рôльнѣ продукты) въ спôлки. Таке организоване (сполучоване) селян въ спôлки дає имъ можнôсть доставляти на торг велику скôлькôсть продуктovъ (пр. з одного села все зерно, яке мають селяне на продаж); розумѣється, що въ тõмъ случаю куповати можуть лише бôльшѣ купцѣ-гуртовники, они мусить числитися вже з такимъ продуцентомъ та въ такомъ случаю не можуть установляти самовôльноѣ цѣны. Попри се суть въ торговли выключенѣ и малѣ купцѣ-посередники, котрѣ всегда дають меншѣ цѣны для того, бо они мусить на купленыхъ продуктахъ ще заробити. Дуже важною обставиною є и то, що спôлка маючи на складѣ велику скôлькôсть продуктovъ, може ихъ давати на торг посля того, ци цѣны суть добрѣ; нераз така спôлка буде передержувати довшій часъ продукты на складѣ, поки цѣны не пôступлять. Оденъ селянинъ на се не може ждати, бо онъ залежный не одъ торговихъ цѣнъ, але одъ доброѣ волї купця посередника.

Въ усѣхъ захôдныхъ краяхъ суть того рода спôлки дуже поширенѣ. На одно не повиннѣ мы забывать; спôлки такѣ не мають легкої працї, нераз мусить они боротися за свое истноване довгї роки зъ рѣжними организациями (товариствами) приватныхъ купцьовъ, котрѣ всѣми способами змагаються перешкодити розвоєви такихъ спôлок. Длячого такъ є, кождый зрозумѣє, бо въ случаю основаня спôлок тратять великѣ купцѣ не только власть въ торговли, але и заробокъ, котрый остає въ рукахъ спôлки.

Залежно одъ того, якѣ рôльнѣ продукты має спôлка продавати, можуть быти рѣжнѣ спôлки, пр. молочарскї, для торговлї зерна, для збути яєць, мяса, овочівъ и п.

Спôлки молочарскї. Скотоводство (годовля скота, маржины) на Подкарпатской Руси представляється въ дуже сумномъ свѣтлѣ. Расового скота селяне майже не

плекают ; скот наших селян малый, змарнѣлый. Звычайно, хосен з а́кого скота невеликій и приховок од него маловартостный, коровы такъ даютъ мало молока, и коли бы мы обчислили всю пашу, яку мы скормили такою коровою, а порбвали з вартостею молока и гною, якій нам корова через рѣк дастъ, то певно увидиме, що корова не то, що не дає нам приходу, але що мы мусиме до неѣ рѣчно докладати. Ци може газдовство добре вестися, коли мы так господариме ?

Плекане домашних звѣрят, головно скота, се пôдстава кждого газдовства. Через розумне и доцѣльне плекане скота доходить селянин до добробыту. Приглянемся лиш, якъ користи має селянин з доброю маржини ? Коли маржина расова и коли мы є є добре кормиме, дає нам корова богато доброго, товстого молока; гной стаенний (оббрник) є лучшій, маснѣйшій, ним збогачуємо поле в ростииний корм, без котрого ростины добре не можуть розвиватися ; урожай на наших полях буде бôльшій. Нашъ сїножати и пасовиска будеме змагатися поправити, щобы тым способом мы могли дати маржинѣ и добре пасовиско и добру, смачну пашу в стайні. Бачимо отже, що плекане маржини потягає за собою наслѣдки, якъ мають вплив на цѣле газдовство, на всѣ його галузи.

Причины; длячого плекане скота у нас на таком низком степени, суть рѣжнѣ. Руський селянин худобный, не має гроша, проте не в силѣ купити расового скота, за котрый треба дорого заплатити. Дальшою причиною є те, що селяне, особливо в селах далеко оддаленых од мѣста, не мають збути на молоко, та выробів з него. То знеохочує селян до плеканя красної, расової маржини, бо — каже — щож менѣ за хосен з того, що корова дастъ Богато молока, коли нѣгде его продати. Проте держить селянин маржину лиш задля гною, а хосен з того невеликій. Великою перешкодою в належитом плеканю скота є також и то, що селянин боїться куповати дорогу расову маржину, бо не має жадного забезпечення своїх тяжко запрацьованих грошей на той случай, як

маржина згине. Проте селянин охотнѣйше обертає свой грôш на закупно поля, сѣножати, бо тым способом вложеный грôш є забезпечений. Про охорону селян проти страт через падане скота поговориме в дальшом уступъ сеъ книжочки.

Подкарпатска Русь, се край чисто хлѣборобскій, з добрыми пасовисками, проте пôдставою наших селянських газдовств мусить быти годовля скота. Одним з головных чинникôв, якій може причинитися до пôднесеня годовлї скота у нас, є закладанє спôлок молочарских по селах, як мы то видиме в інших краях. Невеличкій край Данія є нынѣ одним з найбогатших країв в Європѣ, головно завдяки поширеню спôлок молочарских. Першу молочарску спôлку заложено в Данії 1882 р. Вже в 1902 р. мала Данія 1056 спôлок з 140.000 членами. З загального числа коров в Данії в тõм роцѣ, яке виносило 1,100.000 штук, одставляли селяне молоко од 900.000 коров до спôлок.

Жите даньских селян та способ их господарования представив красно п. Микола Творидло в книжочцѣ »Чого нам вчитися од даньских селян«, выданїй нашим товариством (ч. вид. 13.)

Спôлки молочарскї мають за задачу збирати од своих членôв щоденно молоко и або його перепродовати просто, або переробляти на масло и сыр. Як всѣ іншѣ спôлки, ограничують они свой круг дѣлання по можности на одну громаду. Хосен з таких спôлок великій, особливо в селах, котрѣ суть oddalenї од бôльших мѣст, де можбы молоко продавати. В таких селах спôлка стає жерелом сталого доходу в газдовствѣ; газдиня змагається продати як найбôльше молока, кормить проте лучше свою маржину; щоби мати добру пашу, стараєся о поправу (меліорацию) пасовиск и сїножатей; лучшим кормленем доходить в газдовствѣ до дороднѣйшої маржини и приховує лиш такї коровы, котрї даютъ богато молока, а тым самым такї, котрї даютъ прихôд. По недовгом часѣ приходять селяне до переконаня, що и расову маржину оплатиться им плекати, коли они могутъ про-

дати молоко. Проте вводять в годівлю і расову маржину, а тим способом поправляють м'єсцеву породу. Газдовство зачинає оплачоватися, дає сталий дохід.

От такій то хосен з молочарських спілок. Данія, Голяндія, Німеччина, Чехи, Морава мають множество таких спілок і через них дійшли в короткому часі до добробуту, до расової маржини і взагалі до високої господарської культури. Голяндія мала в 1906 р. 749 спілок, Швайцарія в 1908 р. 1885, Угорщина в 1908 р. 558, а Чехи в 1909 р. 254 молочарських спілок. Найгарніші та найбільші молочні породи корів суть саме в тих краях.

Спілки молочарські можуть або перепродовати молоко просто або його переробляти. Першого рода спілки суть звичайно поширені в селах в сусідстві великих міст або фабрик, де потреба молока є велика, а мале oddalenе позиває на доставу свіжого молока. Сей спосіб є дуже вигідний; на заряджені молочарні не треба великого накладу (богато гроша), оборот грошевий скорий. Продаж свіжого молока найбільше оплачується, бо тим способом можесягнути найлучші ціни за молоко. Того рода спілки неможливі однак в околицях, де не є великих міст, де не є збути на молоко. Молоко, як знаємо, не віддержує особливо в літні дальші дороги, прото маємо другого рода спілки молочарські, а саме такі, котрі переробляють молоко на масло і сыр. Спілки виробляють продукти, котрі можуть перевозити в далекі краї, і то такі, де є найбільша потреба тих продуктів. Такі спілки выплачують своїм членам вправді менші ціни за молоко в порівнянні з цінами, які платять спілки, котрі перепродують свіже молоко, але за те члени мають той хосен, що одержують назад збиране молоко. Се має велике значення в газдовстві, бо селянин має досить молока на свою потребу і на корм для звірят, особливо свиней. Звичайно видиме, що в таких селах процвітає дуже годівля свиней, бо селянин є примушений держати свині, щоби не змарнити великої скількості збираного молока.

Спôлки молочарскъ на Пôдкарпатской Руси могут мати велике значѣне. Величезнъ просторы полонин та лѣсных пасовиск дають можнôсть розвести доцѣльну годоблю скота та овець; а молочарскъ спôлки могут причинитися до одповѣдного зхоснованя молока так, що масло, сыр та бриндзя з нашоѣ Верховины моглабы быти продавана за добрѣ цѣны на торгах захôдных крайôв. Не потребуеме ще раз згадовати, що через те пôднесуться у нас и всѣ иншѣ галузи сельского газдовства.

Спôлки для торговлѣ зерном. Того рода спôлки мають за задачу перепродовати зерно своїх членôв, виключаючи при торговли малых купцьбв-посередникôв. Селянин, котрий має на продаж кôлька метрмажôв зерна рôчно, е всегда залежный од купця в малом мѣстечку. Великъ скôлькости зерна зôбранѣ з цѣлого села уможливляють спôлцѣ доставити зерно великим купцям и то в часѣ, коли цѣна зерна е найлучша. Зерно звожене поодинокими селянами до складу спôлки, бывае звичайно ще раз докладно всякими новôтними млинками перечищене так, що таке зерно представляє на торзѣ добрный товарь, коли тымчасом зерно поодиноких селян е на торзѣ всегда пôдцѣноване, яко послѣдне. Селянин не маючи богато зерна, не може закупити дорогих млинкôв, котрыми очистивбы и пересортовав зерно.

Спôлки для торговлѣ зерном мають ще инше значѣне. Знаєме, що великъ скôлькости зерна мають на торзѣ тым бôльшу вартôсть, чим они суть однороднѣйшѣ. Селяне управляють рѣжнѣ одмѣны зернових ростин; спôлки стараються однак, щобы селяненчлены спôлки управляли и доставляли однороднѣ одмѣны зерна. Проте роздають по цѣнѣ закупна селянам насьня добрих одмѣн зерна, куповане у знаних плекательбв и одповѣдаюче найлучше земли и обставинам в осѣдку спôлки. Тым способом причиняються спôлки до поднесеня продукціѣ зерна, бо знаєме, що чим лучше насьне, тым и урожай красшій; при тôм виключають в торговли зерна посередникôв, котрѣ за свою працю одержовали нагороду на кошт селя-

нина. Вкôнци спôлка платить селянинови за зерно всегда бôльшѣ цѣны, як купець при поодинокой продажи.

Спôлки для торговлї яйцями. Годбвля дробу на Пôдкарпатской Руси — то галузь сельского газдовства, на котру нѣколи нѣхто уваги не звертає. Селянин уважає дроб в господарствѣ за конечне зло, потрѣбне для того, щобы было ким скормити всякѣ кухоннѣ одпадки. На хосен, якій може дати годбвля дробу, нѣхто не подумає. Однак інші краї дають нам богато примѣрів, що з тої галузы газдовства мож мати великѣ доходы. Тут знов може быти нам примѣром тот невеличкій, а в великому добробытѣ будучій край Данія. Торговля яйцями є там вже давно в руках осббных до того спôлок, а Данії мають рôчно великий приход за яйця вивоженї до Англії. В 1903. роцѣ мала Данія 364 спôлок для торговлї яйцями и в том роцѣ вивезла до Англії яєць на суму 37 міліонов корон.

У нас плекаютъ селянє, що правда, мало дробу; але хосна з того великого не мають, бо цѣлый заробок з торговлї яйцями остав в руках малых купцьбв, котрѣ скуповують яйця за марнѣ грошѣ на те, щобы их з великим хосном перепродовати гуртовникам.

Спôлки для торговлї яйцями можуть усунути зовсїм тых посередников, стати для селян жерелом доходу и з тої дробної галузы газдовства та причинитися до пôнесеня годбвлї дробу у наших селян.

Окрѣм описаних спôлок для збуту господарских продуктбв, можуть быти найрѣжнороднѣйшѣ спôлки для збуту, залежно од мѣсцевої потребы. Ми описали кôлька таких спôлок, котрѣ суть найголовнѣйшими, бо звязаными з головными галузями сельского господарства. В той малой книжочцѣ не можеме докладно описовати всї, можливѣ роды спôлок для збуту. Згадаєме лиш про спôлки для збуту скота, котрѣ особливо красно развиваються в Данії. Вагу таких спôлок зрозумѣєме, коли лиш подумаеме, що селянин маючи одну корову або свиню на продаж, не може продати их на великих торгах, бо не в силѣ

заплатити оплат за вагон на желѣзници. Спôлки, котрѣ мають велику скôлькость маржины або свиней, можуть желѣзицею перевести их на великѣ торги, на которых цѣны суть о много лучшѣ, чим на ярмарках в малых мѣсточках. Декотрѣ спôлки для збуту худобы не продаютъ живого скота, але въ своїх рѣзнях убивають худобу и вывозять на торг мясо.

Спôлки для продажи и переробки овочів, винограду мають за задачу переробку овочів и винограду або продаж тых приуктôв въ свѣжом станѣ. Не потребуеме пояснювати ваги тых спôлок, всѣ они стремлять до одної цѣли, до осягненя можности вывозити на торг великѣ скôлькости однородных продуктôв, перепродавати их просто за выключением посередникôв, а черезъ те статися важным чинником в продажи господарских приуктôв.

Спôлки в продукції.

Великѣ газдовства мають можностъ хосновати рѣжнѣ новобтнѣ машины (паровѣ молотѣльнѣ, сѣялки, паровѣ плуги, рѣжнѣ млинки). Они мають стôльки поля, що машины им скоро оплачуються, бо хоснують их на великих просторах. Маючи до розпорядимости грошѣ або можностъ тѣ грошѣ вызычити, закуповують они великѣ скôлькости штучных порошкôв, которими одобрюють свої поля; урожайностъ поля побольшається, а тым побольшаєся дохôд з газдовства. Великѣ просторы землї в одних кусниках позволяють великим властникам переводити на своих полях потрѣбнѣ меліорації, которыми поправляють поля и зболяшують их хосенностъ. Добрѣ поля и сѣножати позволяють плекати расово маржину; а о хоснѣ, якій нам дає плекане расово маржины, не треба згадовати.

Селянин — дрôбный малоземельный властник — на-томъстъ не може въ своем газдовствѣ так господарити. Богато машин е для него недоступнѣ, бо на своим полі он их хосновати не може, штучных порошкôв не хоснє, бо не має их за що купили; меліорації не-

може перевести з причин, про якъ мы вже на передъ тої книжочки згадовали.

Мы видѣли, що в дечому може спôльна праця, праця в спôлках стати в пригодъ. И тѣ недомаганя малоземельных газдовств може усунути кооперація — праця в спôлках.

Як мы вже взначили, деякъ машини не може селянин хосновати, але е богато таких рôльничих машин, одповѣдных для нашого селянина, котръ он не може купити, бо суть за дорогъ. Єсли однак збереться гурток селян, що може закупити до спôлки машину, хоснують єї посля потреби и по черзъ. Такъ спôлки суть поширенѣ в Нѣмеччинѣ. Инишим способом мож зарадити бракови машин так, що позичково-жадничъ дружества закуповують своим членам потрѣбнѣ машини; члены сплачують довг за машини малыми ратами.

Подобным способом мож зарадити и бракови штучных порошкôв або перевести потрѣбнѣ меліорації. Позаяк такъ дружества мають на цѣли пôднесеня продукції, тому то они зовугься дружествами в продукції. Але в газдовствѣ маєме подвойну продукцію, а то ростинну и звѣрячу, т. зн. що мы плекаем ростины и звѣрята. Попередно мы згадали про спôлки в продукції ростиннїй, теперъ скажем ще кôлька слôв о спôлках в продукції звѣрячїй.

Годвля худобы була все дуже поширенна в великих господарствах, красна расова худоба была и е их окрасою. Великъ властники мають одповѣднѣ способы до того, щобы плекати добру худобу, належно єї кормити та удержановати. В дрôбных селян ских господарствах, котръ не розпоряджають тими средствами, можуть причинитися до доцѣльної годвлї худобы, попри вже згаданѣ молочарскѣ спôлки, товариства для хову худобы. Такъ товариства-дружества набывают расову худобу, роздѣлюють єї помѣж членôв, ведуть списы тої худобы та єї потомства, уряджуют выставы, выплачують вынагороды за гарнѣ, приведенѣ штуки худобы. Товариства для хову худобы не ограничують своеї дѣяльности на по-

одинокъ села, але на цѣлѣ округи або краѣ. Они причиняються дуже до поднесеня скотоводства в краюци околици и до поправы расы худобы в краю. На се маеме примѣры в Швайцаріѣ, Нѣмеччинѣ, Чехії, Моравії. В тих краях повстали такѣ товариства та причинилися до усталеня расовых прикмет тамошної худобы. Так примѣром поодинокъ краѣ в Нѣмеччинѣ мали вже в 1901. роцѣ численнѣ спблки для хову скота. Прусы мали 851, Баварія 657, Баден 563 таких спблок. В 1903. р. мала маленька Швайцарія 460 спблок для хову скота. Додати треба, що членами таких товариств можуть быти лиш селяне плекателѣ худобы. В нашом краю повиннѣ повстati також такѣ товариства. Однак край наш рѣжнородный що до свого положеня, має долины та верховини, проте мусѣлиби быти то два рѣжнѣ товариства, одно для плеканя худобы на долинах, друге на верховинах. Бо кождий газда знає, що худоба, котра добре росте та дає хосен на долинах, може зовсѣм не надаватися до хову на верховинѣ.

Спблки для обезпечення скота.

Годбля (плекане) скота в газдовствѣ має велике значѣнne та вплив на всѣ іншѣ галузы газдовства — на стан цѣлого газдовства. Одною з причин, длячого скот на Підкарпатськї Руси е так мало вартостный, є то, що падане скота приносить властителям великъ, безповоротнѣ шкоды. Наслѣдком того селяне нерадо вкладують грошѣ на закупно скота. В інших краях, де скотоводство сильно поширене, зарадили собѣ селяне тым способом, що засновали спблки для обезпечення скота та за малою рѣчною оплатою обезпечують свїй скот и тым способом запевнюють свої грошѣ, вложенї в скотоводство. Поширення таких спблок причинилося в інших краях в великой мѣрѣ до поднесеня годбвлѣ скота. Селяне маючи запевнене, що их грошѣ марно не пропадуть, коли корова згине, взялися охочо до старанної годбвлї та до плеканя в своих газдовствах расової худобы.

Спôлки для обезпеченя скота мають отже за задачу: нести помôч своїм членам, выплачовати одшкодованя на случай, коли згине штука, котра була обезпечена. Округ д'яльности спôлок ограничуєся звичайно на одно село, членом дружества може стати лиш плекатель худобы, котрый за оплатою малої рôчної премії обезпечує свою худобу. Спôлки мають одпов'єдні приписы що до в'єку зв'єряти, котрі мож обезпечовати та про способ, якій треба придержовати, щоби на случай, коли скот згине, одержав член свое одшкодованя. Такъ спôлки мають велике значене, в тых краях суть дуже поширені та причиняються в великой мѣрѣ до пôнесеня скотоводства в тых краях. Пôдкарпатска Русь е и в тôm случаю по задѣ, мимо того, що селяне плекаютъ богато домашних зв'єрят. Страты, якъ мають нашъ селяне в наслѣдок паданя необезпечених домашних зв'єрят, выносять рôчно сотки тисяч корон. Безповоротно пропадає стôльки гроша, стôльки мозольної, селянської працї и руській селянин, и так худобний, щораз бôльше убожїе.

Кооперативні союзи.

Спôлки всякого рода, хочбы були дуже сильні, не зможуть виконати в повнôм розмѣрѣ тых всѣх задач, якъ на них покладається, если стануть одинцем, если не зорганизуються. Они мусять лучитися до спôльної працї з іншими спôлками в окрузѣ чи краю та держати взаємний звязок. Бо як оден селянин, хочбы и богатий, не зможе оборонитися од всїх ворогôв господарскаго житя, и тому лучитися, зеднуєся до спôльної борьбы в спôлки, так само и поодинокъ спôлки мусять лучитися до спôльної працї, в зв. союзы. Спôлки працюють в малых розмѣрах, — в поодиноких селах, але в цѣли осягненя своеї задачї мусять они лучитися в бôльшї товариства и працею союза поширити свôй круг д'яланя. Мы пôзнали, що задача спôлок рѣжна; добутя грошей-капиталу для своих

членов, спольнѣ закупы, збут та переробка господарских продуктів, взаимне обезпечення скота. Гуртованя селян в сполки охороняє их од рѣжного рода вызиску та причиняється до того, що селяне-члены сполки стають важним чинником в господарському житю, тым бóльше мусить причинятися до того союз, котрий обеднює в собѣ бóльше число сполок.

Хосен, якій мають сполки з сполуки в союзи, е великий. Позичково-щадничѣ сполки можуть на слу́чай бóльшох запасів грошевих oddati часть грошей як позичку, за посередництвом союза іншим сполкам, котрѣ потребують в ту хвилю бóльше гроша; проти́вно в случаю потреби може сполка одержати через союз потрѣбну позичку на низкѣ пôжды. Сполка для закупна (синдикаты) замовляють через союз потрѣбный товарь, союз збравши замовленя всїх сполок може ще користнѣйше, чим поодинока сполка переводити закупы на великих торгах та фабриках. При тóм закупує он товарь на заручену (гарантовану) якості. Сполки для збуту дають великѣ користі для своїх членов. Союзи мають ще в бóльшом степені можність хосеного перепродовання продуктів своїх членов, закладаня на слу́чай потреби складов та бовтів по великих мѣстах и под.

Для асекураційных (обезпечуючих) сполок е особливо конечным лу́читися в союзи. Ми згадали в нашої книжочцѣ лиш о сполках обезпечуючих скот, але окрем тих можуть быти и іншѣ асекураційнѣ сполки як пр. од граду, огню. Знаєме, що град або паданя худоби е великим нещастем для господаря, однак они не приходять що року; однак коли прийдутъ, то знищать цѣле село. Сполка в селѣ не має столько капиталу, щоби могла выплатити всім членам одшкодовання за шкоды спричиненї градом або пошестію. Єсли однак такѣ сполки получаться в союзи, то тодѣ небезпека великих втрат е менша; бо наколи в одному селѣ е пошесть, то за те в інших селах е є не е, так що втраты одної сполки вирѣвнюються зиском другої.

Як видиме, гуртованя сполок в союзи помножує,

побольшае лиш тѣ всѣ чинники, якѣ впливають на силу спблок. Тож не диво, що в усѣх краях повстали союзы, котрѣ обеднують спблки округов або цѣлых крайов и так стають до спблної борьбы в цѣли вызволеня селян з економичної нужди.

Подкарпатска Русь має також краєвий кооперативний союз, котрий обеднує майже всѣ спблки в краю.

Спблки на Подкарпатській Русі.

Коли чужій чоловѣк прийде в нашу краину и схоче довѣдатися про те, як живе тутешній народ, як газдує, чого ему недостає, то не буде он потребовати ити на село и дивитися на спосіб життя руських селян. Єму выстарчить звѣдати, сколько хлѣборобских спблок є на Подкарпатській Русі. По одержаню одповѣди, що их є дуже мало, спознає, що се край худобный, що селяне живуть по темних курных хижах (без димників) в крайній нуждѣ, та що газдують так, як інші народы газдовали перед сто роками. Число спблок в кождом, а особливо рѣльничому краю, се найлучше свѣдоцтво про економичний стан того краю, про его культуру.

Подкарпатска Русь представляє під тым взглядом дуже сумний образ. Не диво, сотки років мадярскої неволї не дозволили руському селянинови здобути одповѣдну освѣту, а в слѣд за тим поднести край з економичної нужди. Мадярскій уряд (правительство) не допускав освѣти (науки) до руських хиж. Он держав руського селянина в темнотѣ, не дозволяв и нѣчим не причинився до того, щоби ему полегчiti долю. Мадяре знали добре, що если русини здобудуть освѣту, а через освѣту полѣпшать свое положене, то не будуть тодѣ тым смирним, тихим, працьовитим народом, але стануть домагатися всѣх тых прав, якѣ мають народы по інших державах. А то було Мадярам не до вподобы. Они хотѣли з темних, неосвѣченых Русинов зробити Мадяров, та не давати им жадної помочи, щоби народ міг

двигнутися з великої нужди, бо и ким были бы мадярскі паны дороблялися та выслуговалися, як не Русином? Та и не диво, що на Підкарпатській Русі за мадярских часів было лише мало кооперативів (дружеств), котрі в першій мірі можуть причинитися до поднесення краю: Вороги не допускали до того, щоби народ гуртовався до спільної праці.

Посля виказів було з кінцем 1918 р. на Підкарпатській Русі всього 279 спілок, а то:

- 154 позичкових (кредитних),
- 86 потребительських (споживчих),
- 23 господарських,
- 2 деревного промислу,
- 1 виробу і продажі вовни,
- 1 винарська,
- 1 винокурне (для виробу палінки).

То число дуже мале. Підкарпатська Русь має понад 400 громад; в кождій громаді повинна бути спілка позичково-щадника, для закупна (потребительська), для збуту, молочарська і бодай одна продукційна, так що загальне число спілок в нашому краю повинні бути що найменше 2000.

Тимчасом за мадярских часів було лише 279 спілок. Додати треба, що подане число спілок не було на теперешньому просторі Підкарпатській Русі, але на просторі б-ти жуп (мармарошскої, угорської, бережскої, ужгородскої, земплинскої і сатмарської), котрі в часті припадали до Румунії, Мадярщини і Словаччини.

32 спілки були самостійні, решта були обєднані в двох головних кооперативних союзах в Будапешті або их філіях. Підкарпатська Русь не мала за мадярских часів свого краєвого союза, бо в тім часі не була особливим краєм.

Видиме отже, що кооперативний рух на Підкарпатській Русі був дуже малий. Мадярські союзи, котрі обєдновали спілки цілої Мадярщини, не старалися про поширене спілок поміж Русинами. Потреби руського і мадярського селянина були зовсім різні, бо они жили в одмінних обставинах та мали

иншѣ вымоги. Мадярскѣ союзы створенѣ в першій мѣрѣ для мадярских селян, старалися лиш про них. Мадярскій язык, который быв в спблках урядовыим, быв також великою перешкодою в розвою спблок на Пдкарпатскїй Руси.

Найлучшим доказом на те, що мадярскій уряд не старався зовсїм про розвой спблок в нашому краю, буде порбоване розвою спблок у нас и в інших краях, а особливо в Мадярщинѣ. Мадярскій уряд выдав закон про спблки ще в 1875. За 43 року (од 1875—1918 р.) заложено на просторѣ теперѣшної Пдкарпатскої Руси около 250 спблок (по одчисленю спблок, припадаючих на одпавшѣ просторы 6-ти жуп), коли натомѣсть в цѣлїй Мадярщинѣ было в 1913 р. 5917 рѣжного рода спблок. В Немеччинѣ засновано в часѣ од 1875—1905 р. отже за 30 роков 19.303 спблок, а Данія створила за 21 рок лиш самих молочарских спблок 1046.

Наведенѣ числа вказують на сумний стан кооперацї у нас та на те, що Мадярщина зовсїм не старалася о поширене спблкового руху як раз на том просторѣ давної Мадяршини, де жили Русини.

В часѣ свѣтової войни наступив занепад спблок на Пдкарпатскїй Руси. Богато з них припинили свою дѣяльноть так, що в 1918 р. був загальний стан спблок такій, що майже цѣла праця, по той час переведена, пôшла на марно.

По укінченю свѣтової войни Пдкарпатска Русь прилучилася як автономна частина до чехословацької республіки. Рускій селянин одотхнув, почув себе паном своеї землї, однак тисячлѣтна неволя оставила на нїм сумнѣ наслѣдки. На кождом кроцѣ видко слѣди безпощадного руйновання нашого краю мадярами, ци то в школѣ, ци в сельском хозяйствѣ, ци в промислѣ. За два роки не мож одбудовати того, що нищено сотками роков.

Кооперативный рух не міг також ще двигнутися з свого лихого стану. В великой мѣрѣ причинилася до того свѣтова война з єї наслѣдками. Всї спблки на Пдкарпатскїй Руси, обеднанї перед войною в

мадярских союзах, мали в тых союзах свої ощадності и в рѣжных цѣлях тутешних спблок в касах союзов в Будапештѣ. Всякъ стараня и переговоры спблок и Краевого Кооперативного Союза в Ужгородѣ з союзами в Будапештѣ о зворот майна спблок остали дотеперь без успѣху. О послѣдних часах пôднялося само правительство нашоѣ державы перевести обрахунок спблок з мадярскими союзами так, що мож сподѣватися, що та пекуча справа буде в недовѣрѣ полагоджена и нашѣ спблки одержать свої грошѣ назад. Та обставина, як також страты, якъ мали селяне в спблках пôдчас свѣтової войни іншими способами, викликали у селян недовѣре та знеохочене до організаційної працї, розумѣєся з причини боязни перед новыми втратами.

Приятелѣ руського народа засновали при помочи центрального союза ческих спблок в мѣсяцѣ апрѣлю 1920. р. Краевый Кооперативный Союз в Ужгородѣ. Тым способом хотѣли они створити осередок, в котрѣм обеднувались ся всѣ спблки на Пôдкарпатской Руси, та зачати працю для економичного одродженя краю.

Праця Краевого Союза была од початку заснованя дуже тяжка, головно з причин передше наведених. Богато спблок, котрѣ красно розвивалися перед войною, не обявили дотеперь жадної дѣяльности. Краевый Кооперативный Союз обеднував з концем 1921. року 75 спблок, а то:

- 35 консумных (потребительных),
- 26 консумно-кредитных
- 3 складочнѣ
- 2 газдовскѣ
- 5 для выхоснованя овочів
- 4 рѣжных.

Всѣх членов было 5461, котрѣ вплатили удѣлами 698.815 Кч.

Окрѣм тых спблок истнue ще кольканайцять спблок неорганизованих, необеднаних в союзѣ.

Число спблок е отже так мале, що своею працею не може мати впливу на полутрення загального

стану селянства. Однак мож зауважити оден пот්шайчай обяв. Спôлки, якъ теперъ истнують, а суть обеднанѣ в Краевомъ Кооперативномъ Союзѣ в Ужгородѣ, суть то молодѣ спôлки, основанѣ по прилученю Подкарпатскоѣ Руси до чехо- словацкоѣ републики. До конца 1920. року, отже за 2 роки было основано у нас 54 новых спôлок. Єсли порівнаємо то число з числомъ спôлок основаныхъ за 43 роки за мадярскихъ часбвъ, то видиме, що кооперативный рух зачинає пôд новою владою значно поширятися. — Въ по-передныхъ уступахъ вказали мы на хосен та конечноть организацiї селян в спôлки. Належить намъ призадуматися ще надъ тымъ, якъ спôлки суть на Подкарпатской Руси потрѣбнѣ и найбôльше обставинамъ нашого краю одповѣдаючъ?

Наш край рôльничай, переважаюча часть населеня займається хлѣборобствомъ, при тôм дрôбнѣ селяне творять головну часть селянскаго стану. Примѣры въ іншихъ краяхъ поучаютъ насъ, що першимъ крокомъ до организацiї селянства въ такихъ краяхъ, є основане позычково-щадничихъ спôлок (т. зв. Райфайзенок). Економичне одроджене селянства є можливе лиш тодѣ, если селянство буде забезпечене грошево. На користи позычково-щадничихъ спôлок мы звернули вже увагу. На тôм мѣсци треба ще зазначити, що и правительство, розумѣючи вагу и узнаючи потребу, иде всѣми способами на зустрѣч розвоеви такихъ спôлок. Въ послѣднихъ часахъ выдано розпорядженя и ухвалено важный законъ, который безперечно причиниться до розвою спôлок. Министерство земледѣлства въ Празѣ выдало 31. V. 1922 розпоряджене (ч. 32436. VII. 1922.), що позычково-щадничѣ спôлки, якъ бывали або будуть основаны на Подкарпатской Руси по приключению єї до Чехо-Словакої Республики, можуть одержати на свое прошене одноразову допомогу въ высотѣ 80% коштov основания. Допомогу ту не выплачуе — правда — министерство готовкою, але оплачуе тими грôшми огнетревалу касу, всѣ потрѣбнѣ книжки та урядовѣ оплаты, злученѣ зъ основанемъ спôлки. Се велика помôч для новооснованої спôлки, котра ще не зачала

лок довести до розквѣту цѣлый ряд рѣжных галузей господарского житя, на котрѣ теперь або зовсѣм або лиш мало звертають увагу. Спôлки для переробки овочів, переробки волокнистых ростин (льну, конопель), кошикарскѣ, для виробу деревляніх рѣчей и вышивок, котрій то промисл поширеній особливо мѣж нашими Гуцулами, можуть стати в короткому часѣ жерелом великих доходів наших селян.

Велике богатство найрѣжнороднѣйших лѣсных ростин, котрѣ суть лѣчничими ростинами, дає спромогу доброго заробітку всѣм людям, котрѣ неспособнѣ до іншої працї, особливо военным пошкодженням (инвалидам) та малым дѣтям в часѣ вольноти од школьної науки.

В отсїй книжочцѣ подали мы тым способом короткій опис рѣжного рода кооперативів, звернули увагу на их хосеність та представили стан спôлок на Підкарпатськїй Русі. Товариство „Просвѣта“ буде змагатися в недовгому часѣ видасти дальші книжочки, а то о способѣ закладання та ведення поодинокох родів спôлок. Але праця повинна зачатися як найскорше. Наші селяне повиннї зрозумѣти вагу и хосен, якій им можуть спôлки принести. Початок працї тяжкій. Деякї роди спôлок (консумнї, молочарскї, складовї) мож заснововати, коли маеме одповѣдне помѣщеніе и чоловѣка, котрій своим знанем и освѣтою надававбыся до ведення такої спôлки. Однак се не повинно быти перешкодою в той працї, бо для власного добра не повиннї быти жаднї перепоны за великї.

Наші браты Русини по другої бôк Карпат в Галичинї, на Буковинї и дальше на просторых степах України не остали в той працї по задї. Вже од давна розвивався у них кооперативный рух, як на се вказують наведенї числа. Галичина мала перед вoйною около 1500 спôлок всякого рода, Буковина при загальному числѣ руських громад 152 мала 142 спôлки; а вже найбoльше были поширенї спôлки на великoй Українї. В 1919 р. было на Українї понад 20.000 спôлок, обеднаних в З великих союзах. Найбoльшим из союзов є „Днѣпророsоюз“, котрый обеднue

понад 8000 спілок. Видиме отже, що наші брати поступили дуже в спілковій праці, і хотій всі они нині стогнуть в чужій неволі, все таки суть они економично і національно сильні. Бо памятаймо о тім, що лише народ економично сильний, в добробуті може выбороти собі національну свободу. Чрез економичний добробут прийдемо до національного одрідження.

Больше як всі інші часті нашого великого руського народу потребуємо національного одрідження — ми Підкарпатські Русини. Тому тим більшу вагу має для нас кооператива. Не повинно быти між нами ані політичних, ані релігійних р'єжниць. В спілковій праці не є жадноє партії, всі суть собі рівними, всі стремлять до одноє спільноє великоє ціли — до добробуту хл'єборобського стану. Тому то дуже шкодливі суть всякі роздори по наших громадах, богато лиха они наростили і спинили працю для загального добра в неодній громаді.

На одно треба ще звернути увагу. Наш селянин мало осв'єчений, в великий часті неграмотний. Праця в спілках вимагає не лише знання письма, але і знання книговодства та даяких правничих приписів. Тому мусиме притягати до праці і нашу с'єльську інтелигенцію, священиків і учительів. Они мусять быти нам помочними бодай в перших часах нашоє праці. В багатьох случаях неповодження в спілках суть спричинені браком людей, котрі могли быти з доброю радою.

На кождом кроці отирається велике поле до д'ланя. По тисячлітній неволі стали мы вольними, в праці до нашого одрідження идуть нам з помочею, тому не занедбуймо доброє нагоди, покиньте знев'єру та забудьте пережите лихо. Будучність нашого народу залежить од нашоє власноє праці, не очікуйте помочи, котра нам богато не може принести, она може быти лише часова і в невеликій мірі. Проте ставаймо всі до праці, як нас взыває оден руській поет:

До праці вольніє сини,
Хто любить свою країну,
Щоб обернути в земській рай
Святу руину.

понад 8000 спілок. Видиме отже, що наші брати поступили дуже в спілковій праці, і хотій всі они нині стогнуть в чужій неволі, все таки суть они економично і національно сильні. Бо памятаймо о тім, що лише народ економично сильний, в добробуті може выбороти собі національну свободу. Чрез економичний добробут прийдемо до національного одрідження.

Больше як всі інші часті нашого великого руського народу потребуємо національного одрідження — ми Підкарпатські Русини. Тому тим більшу вагу має для нас кооператива. Не повинно быти між нами ані політичних, ані релігійних р'єжниць. В спілковій праці не є жадноє партії, всі суть собі рівними, всі стремлять до одноє спільноє великоє ціли — до добробуту хл'єборобського стану. Тому то дуже шкодливі суть всякі роздори по наших громадах, богато лиха они наростили і спинили працю для загального добра в неодній громаді.

На одно треба ще звернути увагу. Наш селянин мало осв'чений, в великий часті неграмотний. Праця в спілках вимагає не лише знання письма, але і знання книговодства та даяких правничих приписів. Тому мусиме притягати до праці і нашу с'єльську інтелигенцію, священиків і учительів. Они мусять быти нам помочними бодай в перших часах нашоє праці. В багатьох случаях неповодження в спілках суть спричинені браком людей, котрі могли быти з доброю радою.

На кождом кроці отирається велике поле до д'ланя. По тисячлітній неволі стали мы вольними, в праці до нашого одрідження идуть нам з помочею, тому не занедбуймо доброє нагоды, покиньте знев'єру та забудьте пережите лихо. Будучність нашого народу залежить од нашоє власноє праці, не очікуйме помочи, котра нам богато не може принести, она може быти лише часова і в невеликій мірі. Проте ставаймо всі до праці, як нас взыває оден руській поет:

До праці вольніє сини,
Хто любить свою країну,
Щоб обернути в земській рай
Святу руину.

ЗМѢСТ.

До чого змагаються спілки?	Стр. 3
Роди спілок	» 9
Позичково-щадничੰ спілки	» 10
Споживчੰ спілки (консумнੰ) и для закупна господарскоੰ знадобы	» 15
Спілки для збуту	« 19
« молочарскੰ	« 21
« для торговлੰ зерном	« 25
« для торговлੰ яйцями	« 26
« в продукцੰ	« 27
« для обезпечення скота	« 29
Кооперативнੰ Союзы	« 30
Спілки на Підкарпатской Руси	« 32

Нашим читачам, котрѣ хотѣлибы основнѣйше познati засады кооперативы, подаемe даскoлька книжочок, котрѣ може товариство „Просвѣта“ на замовлене выписати:

1. Проф. Чупров: Коопeraцiя в сѣльскому господарству.
2. Др. К. Левицькiй: Про сѣльскѣ касы позычковъ и щадничѣ.
3. Др. К. Левицькiй: Руськѣ кредитовъ и господарскѣ сполки в Галичинѣ.
4. Др. М. Новакoвскiй: Спoлки для ощадности и позычок.
5. Иван Петрушевич: Спoлковъ крамницѣ систему Рoчдель.
6. А. Курилас: Про молочарскѣ сполки.
7. А. Корнелля: Спoлки меліорацiйнѣ.
8. В. Доманицькiй: Як хоziяють селяне по чужих краях.

**Выдавництвом тов. „Просвѣта“
выйшли слѣдуючѣ книжки:**

1. Что то „Просвѣта“. — Василя Пачовского . .	1.— Кч
2. Чорт на весълю. Опов. из житя Верховинцѣв. Л. Демина	3.— Кч
3. Выбор из поезій Стефана Руданьского (веселъ вершъ).	3.— Кч
4—7. Исторія Подкарпатскоѣ Руси. ч. I. — В. Пачовского	6.— Кч
8. Чим и як гноити. — Творидла	2.— Кч
9—10. Добродѣтель перевысшаєтъ богатство — народна игра в З дѣйствіях — А. Духновича (вычерпано)	
11. Вертеп, рѣздвиya игра на три дѣї. М. Пѣдгорянки	4·50 Кч
12. „За готар“, оповѣданія — Ольги Кобылянскога	2.— Кч
13. Чого нам вчитися од даньских селян. — М. Творидла	3·50 Кч
14. Пошестнѣ хвороты на Подк. Руси, як их лѣчили и як од них сокотитися. — Др Ал. Манацкого	6.— Кч
15. В глухом кутѣ. — Б. Лепкого	2.— Кч
16—20. Календарь на рѣк 1923.	6.— Кч
21. Староруськѣ оповѣданія	1.— Кч
22. Садѣм прищепы — Александра Маркуша . .	2.— Кч
23. З села. — Оповѣданія Б. Лепкого	2.— Кч
24—25. Житя св. Кирилла и Меѳодія. — Епископа дра Д. Няради	3.— Кч
26. Хто сильнѣйший: Война, пошестъ ци паленка	1.— Кч
27—28. Хлѣборобскѣ сполки (дружества) Е. Б. .	3.— Кч
29. Пятизлотник, Харитя—М. Коцюбинскаго . .	50 Кч

ОДДѢЛ МУЗЫКАЛЬНЫЙ:

1. Подкарпатскѣ спѣванки для хору Першій десяток — уложив О. Кізима	10.— Кч
2. Гри и забавы для дѣтей для ужитку в захоронках и школах — зложив. М. Рощаѣвскій .	7.— Кч

ОДДѢЛ ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЫЙ:

1. О письменном языцѣ Подк. Русинов — А. Волошина	6.— Кч
2. Литературнѣ стремлѣння Подк. Русинов. — Д-ра Б. Бирчака	10.— Кч
3. Поезіи А. Духновича — упорядк. и пояснив Др. Фр. Тихій	10.— Кч

ПЕЧАТАЮТЬСЯ:

1. Ветеринарійный порадник.
2. Культурно-господарскій стан Подк. Руси.

Замовляти мож: в канцеляріѣ „Просвѣты“, Ужгород,
Капитульна 10. — В Мукачевѣ мож купити в книгарні:
Новотни и Бартешек.